
BAZIL KOSU

PERSPEKTIVE I SVRHA KULTURNE SARADNJE NESVRSTANIH*

Nesvrstane zemlje ne predstavljaju geografski, a još manje kulturni element. Reč je o udruživanju zemalja koje nastoje da se politički organizuju u odbacivanju i prekidanju dve supersile nad ostalim zemljama na ovoj planeti.

Tačnije rečeno, to pokazuje istovremeno neprecizirani i konjunkturni karakter ovog udruživanja. Pre svega zato jer je reč o istorijskoj činjenici da svetom dominiraju dve velike sile: SAD i SSSR. Odbacivanje te hegemonije izrazito je politički čin. Budući da je tako, izgledalo je čudno pojmovno opredeljenje za termin *zemlja*, koji je više geografski, umesto *država*, koji ima izrazitu političku konotaciju.

To treba primetiti jer termin zemlja može navesti na shvatanje da je u pitanju geografska realnost i tom činjenicom prikriti duboka značenja posebnih, različitih pa i suprotnih reakcija među nesvrstanima, pre svega, a zatim i u odnosu na delovanje supersila. Jer, zaista, nisu *zemlje* — prva i prvobitna stvarnost na kojoj i počev od koje se stvaraju narodi — te koje čine ili će činiti nesvrstanost. *Države* — druga realnost, administrativna i politička, upravljačkog karaktera — su te koje čine i činiće pokret nesvrstanih.

*) Basile T. Kossou, Perspectives et finalité d'une coopération culturelle entre pays non-alignés.

Najvećim brojem nesvrstanih zemalja, Trećeg sveta uopšte i Afrike bez izuzetka, upravljaju države uređene po administrativnim sistemima nasleđenim od bivših kolonijalnih metropola, čiji se ideološko-politički uticaj još znatno održao. Iako je reč o bivšim metropolama, mora se pomenuti neokolonijalizam koji danas, da bi obezbedile istorijsku kompenzaciju i teopolitičku i ekonomsku ravnotežu uticaja, — primenjuju pojedine socijalističke zemlje od kojih su neke još u bliskoj prošlosti bile svrstavane u pastorčad.

Treba ovde objektivno razmotriti navedene primedbe, uočiti postojeće dinamičke činioce da bi se nesvrstanost potvrdila kao spremnost da se odbaci i ukine ideološka, politička i ekonomska hegemonija. Vodeći računa o prethodnom, treba priznati, da bi se izbeglo suviše lako i brzo zadovoljstvo koje se, izgleda, videlo u entuzijazmu na periodičnim skupovima, da nesvrstavanje jeste i biće, istorijski i politički, *gledište* koje treba da zauzmu, položaj koji treba da ostvare, svi narodi ove planete ako se želi da jednog dana identitet i suverenitet svake države-nacije personalizuje njeno učešće u dijalogu civilizacija.

S obzirom na „sastav“ grupe nesvrstanih, možda zapanjuje razlika u regionalnom poreklu, pripadnosti ili kulturnim specifičnostima. Ali, očito, postoji jedna zajednička karakteristika zemalja okupljenih 1955. u Bandungu: siromaštvo ili kako se još naziva „nerazvijenost“, kriterijum klasifikacije za preko dve trećine „Trećeg sveta“. „Treći svet“ nije kulturni entitet, što se jasno vidi, već politički i ideološki koncept — što je dovelo do rađanja svesti o sopstvenoj stvarnosti — koji je omogućio, u odnosu na podelu sveta, da se kategorizuju zemlje van okvira učesnica Kongresa u Berlinu 1888, i da se u pogledu razvoja označe one koje imaju najniži bruto nacionalni proizvod (BNP).

Tako se u grupi „Trećeg sveta“ nalaze evropske zemlje koje su izborile svoju nezavisnost, svoju autonomiju i nacionalni suverenitet spram dominacije ideološkog i doktrinarnog ekonomskog i kulturnog uticaja jedne ili druge velike sile i koje nemaju mali BNP ali nisu bogate. Opterećene ovim siromaštvom, koji svetski kapitalistički sistem označava dominirajućim, one svesno povezuju svoju sudbinu sa drugim zemljama koje su u još nepovoljnijem položaju — onima iz Afrike, Azije i Latinske Amerike, u čijim očima, svojom stalnom borbom za očuvanje stečene nezavisnosti i suvereniteta, stiču ugled mogućih partnera. Pobude su, izgleda, zajedničke. Može se reći da je to bilo veliko opravdanje inicijative tvoraca konferencije u Bandun-

gu: Tita, Gamala Abdela Namera, Nehrua i Sukarna.

Naše izlaganje ne može da obuhvati dimenzije te značajne inicijative, koja je dovela do rađanja pokreta nesvrstanih. Naš je cilj da ovde ispitamo mogućnosti preobražaja „fronta odbacivanja” u efikasan instrument saradnje, i to posebno na području kulture. Reč je, dakle, o doprinosu utvrđivanja opštih i zajedničkih principa i ciljeva za učesnike pokreta pogodnih istovremeno za jačanje defanzivne dinamike i za ulaganje u endogeni „ofanzivni” projekat razvoja ili civilizacije koja poštuje i služi čoveku, narodu, državi i međunarodnom razumevanju.

Svi ljudi koji nastanjuju Treći svet podvrgnuti su i dalje tržišnoj racionalnosti finansijskog kapitala i pasivno konsumiraju kulturu razvijenih zemalja, što ima za razornu posledicu postepeni i potpuni gubitak sopstvenih kreativnih moći, sopstvenog inventivnog duha i sopstvenih vrednosti kao što su solidarnost i gostoljubivost. Da bi izašle iz orbite u kojoj ih kao satelite nastoje da zadrže industrijski razvijene zemlje, siromašne zemlje treba konačno da uklone uzore, naruše osnove svetskog poretka koji su izgradile najbolje snabdevene zemlje. U tom pogledu kultura i kulturna saradnja mogu da predstavljaju matični plan nove povezanosti, bitnih značenja koja bi podržavala borbu protiv hegemonije, borbu za ekonomsku i tehnološku nezavisnost, borbu za nacionalni suverenitet. U kojoj bi meri to bilo moguće u okviru pokreta nesvrstanih?

To su neka od pitanja koja treba postaviti kao premise razmišljanja koje ćemo zajedno postaviti „Perspektivama i ciljevima kulturne saradnje nesvrstanih zemalja”. Da bismo to obavili, još jednom ćemo se vratiti na realnost nerazvijenosti u svetlu istorije modernih vremena, da bismo preporučili jednu formulu horizontalne saradnje u okviru koje ćemo utvrditi neka moguća područja kulturne saradnje među nesvrstanimima.

Nerazvijenost i nesvrstavanje

Jedna od osnovnih realnosti našeg doba je neravnoteža koja pogađa našu planetu. Ta neravnoteža nije posledica prirodne nejednakosti u obdarenosti ljudi i rasporedu i prirodnih bogatstava na Zemlji; ona je proizvod svetskog kapitalističkog sistema eksploatacije ljudi i prirodnih bogatstava, i savremene podele vremena i rada kakvu diktiraju potrebe rastuće industrijalizacije, samo u korist razvijenih zemalja.

Afričke zemlje su trpele i još trpe zbog tog sistema: trgovina crnim robljem, privreda zasnovana na toj trgovini, pogoršanje uslova razmene, odlazak mozgova, i slično, samo su neki primeri.

U stvari, verujem da to treba ponoviti jer je to upravo osnov svih zahteva nerazvijenih zemalja: „proleterske nacije nisu uopšte takve zato što su proklete, one imaju bogatstva i to pre svega u vidu sirovina za baznu industriju. One su proleterske zato što je ta bogatstva pljačkao i dalje pljačka imperijalizam za potrebe sopstvene industrijalizacije, na štetu industrijskog razvoja zemalja odakle su ta bogatstva odneta u sirovom stanju“¹⁾). Postoji svetska konjunktura unutar koje moramo razmotriti fenomen nerazvijenosti danas. Pustimo najpre neka govore brojke:

— u 1974. godini 64 odsto svetskog stanovništva, raspoređenog uglavnom na tri kontinenta (Afrika, Azija, Latinska Amerika), učestvovalo je sa 14 odsto u svetskom proizvodstvu, dok je 25 industrijskih zemalja Evrope i Severne Amerike, sa samo 25 odsto svetskog stanovništva, učestvovalo sa 72 odsto u ukupnom bruto nacionalnom proizvodstvu (BNP);

— u 1976. na primer, oko tri milijarde ljudi živelo je u zemljama sa srednjim ili niskom dohotkom, odnosno sa BNP po stanovniku od 300 do 800 dolara; u pitanju su 122 zemlje. A preostalih milijardu ljudi u 37 zemalja sveta imalo je BNP po stanovniku preko 2000 dolara. Uz to Severna Amerika i zapadna Evropa, gde živi 19,3 odsto svetskog stanovništva, prisvojile su 62 odsto novčanih sredstava. Aziji, na primer, sa 50,8 odsto svetskog stanovništva, preostaje samo 8,2 odsto prihoda.

— zna se da 80 odsto izvoza iz siromašnih zemalja čine sirovine. Cena tih proizvoda na svetskim tržištima neprekidno oscilira iz godine u godinu, nagoveštavajući milionima ljudi perspektivu oskudice i bede, razvijajući istovremeno kod njih refleks pokornosti koja im omogućava da prežive. U drugom polугоđu 1975. indeks cena sirovina na tržištu u Londonu pao je za preko 10 odsto u poređenju sa nivoom iz prethodne godine, dok je na berzi u Njujorku ovaj pad iznosio 20 odsto i više. Shvatite da SAD (sa šest odsto svetskog stanovništva) troše 33 odsto svetske proizvodnje boksita, 30 odsto nikla, 13 odsto mangana, 36 odsto volframa, azbesta i bakra, 41 odsto kalaja, 23 odsto cinka, 14 odsto govožđa i olova, kao i 60 odsto nafte proizvedene u zemljama OPEC,

¹⁾ Pierre Jalee: *Pljačka Trećeg sveta*, Maspero, 1969, Pariz.

— u periodu od 1969. do 1973. prema podacima Svetske banke, dugovanja 84 siromašne zemlje povećana su sa 62,5 na 116,8 milijardi dolara. U 1976. dostigla su 216,2 milijarde, što predstavlja povećanje od 3,4 puta za sedam godina.

Ovom „iskrvavljenju” prirodnog bogatstva treba dodati ljudsku krv što je za Afriku bila trgovina crnim robljem i što se danas nastavlja „odlivom mozgova”, kolonijalnim i postkolonijalnim fenomenom, koji se, uostalom, može uopštiti za zemlje Trećeg sveta. Još ne postoje tačni i konačni statistički podaci o ovoj funkciji ljudskog blaga iz Trećeg sveta.

Treba imati u vidu i podatak iznet na sastanku posvećenom trgovini crnim robljem, organizovanom pod okriljem UNESCO-a u Porto-Preusu (Haiti, 31. I—4. II 1978). Neki stručnjaci „koji su nastojali da uđu u trag faktorima kao što su gubici počev od hvatanja i tokom kopnenog transporta u Africi, kao i umiranje tokom pomorskog prevoza, procenjuju da je tokom četiri stoleća ove trgovine preko Atlantika (od XV do XIX veka) nastradalo 210 miliona Afrikanaca”²⁾.

Trgovini crnim robljem u kolonijalnom sistemu danas, u svetskom privrednom sistemu, odgovara trgovina mozgovima, što se elegantnije naziva „odlivom mozgova”. Pošto ne postoje brojke, i ovde, se može na osnovu izvesnih posebnih proučavanja reći da u glavnim gradovima razvijenih zemalja ima više „mzgova” — koji potiču iz Trećeg sveta nego što ih ima u samim nerazvijenim zemljama.

Bez sumnje razlozi ovog fenomena leže pre svega u potrebi naučnika iz Trećeg sveta da usavrše svoje sposobnosti, ali i u neodgovarajućim radnim uslovima koje im nude njihove zemlje, ili, što je češće nego što se može zamisliti, nedostatku uređaja i instrumenata za rad. Jer mozak treba da deluje na organizam kako bi se održao i u njemu evoluirao. Zbog toga dolazi do gubitka kadrova, druge tržišne vrednosti čiju će cenu, koja često nije pravedna, utvrditi razvijene zemlje.

Ovo razmatranje nas uvodi u kulturnu dimenziju ove neravnoteže: po sredi se pristup nauci, obrazovanju i kulturi.

Kad je reč o *nauci*, vlada potpuno nepoverenje u naučnu praksu i tehnološko znanje zemalja Trećeg sveta, posebno onih koje su dugo bile kolonije. To znači da nepoverenje predstavlja kolonijalno nasleđe čija je žrtva naučno istraživanje danas u Africi. Najveći broj istraživača

²⁾ UNESCO: *Trgovina crnim robljem od XV do XIX veka, Opšta istorija Afrike, Studije i dokumenti 2, 1979.*

i istraživačkih institucija u Africi bio je pripreman za pasivno korišćenje rezultata istraživanja kolonizatora, da ih primeni sa više ili manje sreće, eventualno uvodeći novosti samo na niskom nivou primene.

„Istraživanje je, sa svoje strane bilo regulisano onim istim kolonijalnim paktom' koji je oblikovao privredu: u privredi je postojao masovan izvoz sirovina i uvoz finalnih proizvoda metropolskih industrija; u istraživanju — masovan izvoz sirovih (neobrađenih) činjenica i informacija koje su namenjene obradi, analizama, interpretaciji u Evropi, integraciji u zapadno naučno nasleđe, a zatim, ponekad, ponovo izvoz u koloniju u vidu naučnih rezultata primenljivih u rešavanju nekih problema tih zemalja”³⁾ Afrička naučna praksa je još uvek u suviše zavisnom položaju jer opremu i materijalna sredstva duguje industrijskim zemljama, a ostvaruje se u institucijama koje su često još organski povezane i podređene institucijama u metropolama razvijenih zemalja.

Jednostavno rečeno, trebalo bi istaći da se manje od pet odsto naučnoistraživačkih i tehničkih radova obavlja u zemljama Trećeg sveta. Eto neravnoteže na samom početku koja može samo da podržava „razvoj nerazvijenosti”⁴⁾.

U oblasti obrazovanja nikakva statistika ne može biti dovoljno rečita da prikaze stepen dekulturnacije postignute u kolonijalnom obrazovnom sistemu koji je sam odavno diskreditovao sopstvene obrazovne sisteme u zemljama Trećeg sveta. Kolonijalna škola, ma koliko izgledala plemeniti kalem tradicionalnog sistema u stvari je odbačena što se ispoljilo nezainteresovanošću „domorodaca” s jedne strane, a s druge strane, u nekim zemljama upisom samo dece iz nižih socijalnih slojeva, a ne prinčeva i plemića. Rezultat: polovina stanovništva Trećeg sveta nikada nije pohađala školu, a dve trećine dece su i dalje bez nje. Obrazovanje nije prilagođeno, njegovo održavanje je vrlo skupo, za reforme je potrebno vreme, a vreme njihove dugotrajne izrade povećava troškove i produžava tehničku pomoć međunarodnih stručnjaka koji, uostalom, često nisu najbolji, itd.

Tako se, dakle, može objasniti da je u oblasti kulture neravnoteža fatalna, počev od nekontrolisane kulturne otvorenosti, najpre nesvesne, zatim naivno okrivljene pošto je odraz saučesništva samih zemalja Trećeg sveta. Zemlje u razvoju su lišene svojih kulturnih dobara, a i

³⁾ Paulin Hountondji: „Teorijsko afričko istraživanje i ugovor o solidarnosti”, u časopisu *Rad i društvo*, tom 3, br. 3—4, jul—oktobar 1978.

⁴⁾ Gunder Frank: *Razvoj nerazvijenosti*, Maspero, 1970.

danas se njih lišavaju. Iskrivljavanje svesti i duhova je rezultat uticaja zapadnih medija na Treći svet kako bi se on pretvorio u tržište za dela zapadne kulture, osnovni uslov garantije privrednog i tehnološkog tržišta.

Tako jedna studija koju je 1974. izradio UNESCO pokazuje stepen zavisnosti najvećeg broja zemalja Trećeg sveta od inostranih televizijskih programa, tačnije, programa uvezenih iz razvijenih zemalja. U Gvatemali, na primer, taj stepen iznosi 84°%, u Singapuru 78°%, na Novom Zelandu 75°%, Zambiji 64°%, Nigeriji 63°%, Kuvajtu i Čileu 55°% Iraku 52°%. Kinematografija i izdavanje knjiga su u sličnom položaju. Osim toga, može se, primetiti da su ovi pokazatelji i dalje visoki, iako je BNP u nekim od tih zemalja, u poslednjih nekoliko godina, izuzetno povećan, kao što je slučaj sa zemljama-proizvođačima nafte.

Kao što se vidi, ova velika neravnoteža koja pogađa našu planetu treba da se shvati kao rezultat integracije jednog dela sveta u jedinstvenu struju svetske istorije — razvoj kapitalističkog sistema. „Ekspanzija kapitalističkog sistema u toku proteklih vekova efikasno je i sveukupno prodrla čak i u prividno najviše izolovane strukture sveta nerazvijenih. Institucije i ekonomski, politički, socijalni i kulturni odnosi, koje smo danas ovde posmatrali, proizvod su istorijskog razvoja kapitalističkog sistema — nerazvijenost nije posledica preživljavanja arhaičnih institucija niti nestajice kapitala na područjima koja su ostala izolovana od velikih tokova svetske istorije. Sasvim obratno, nerazvijenost je rođena, i postoji i danas, u istorijskom procesu koji je, takođe, stvorio privredni razvoj: razvoj samog kapitalizma“⁵⁾.

Kako, dakle, u tim uslovima podstaći i obezbediti razvoj Trećeg sveta a da se ne izmeni kompletna struktura moći koja je potčinila ovaj deo sveta industrijski razvijenim zemljama? Uvođenjem novih odnosa među narodima, stvaranjem novog društva koje bi bilo izazov savremenom čoveku. U kojoj meri je to moguće?

Horizontalna saradnja među nesvrstanimi

Kao što će se videti, mi ćemo pokušati da prikazemo neke osobenosti položaja nerazvijenih koje objašnjavaju diskontinuitet koji već 25 godina postoji u zemljama Trećeg sveta. Čini nam se da će zainteresovane zemlje samo u meri u kojoj shvate da se suočavaju s istim kulturnim, ekonomskim, socijalnim i političkim problemima,

⁵⁾ Gunder Frank: *Razvoj nerazvijenosti*, op. cit., str. 21. i 24.

biti u stanju da shvate da se bore za istu stvar i da se solidarišu kao stvarni partneri. Biće to dakle horizontalna saradnja, koja se, takođe, naziva „saradnja Jug—Jug”, izrazom koji odiše rečnikom kolonijalne geografije⁹).

Bandung 1955. je, u stvari, odzvonio kraj kolonijalne ere i milioni „prezrenih na svetu” dograbili su potom reč koja im je bila oduzeta i preuzeli su istorijsku inicijativu. Što se ta inicijativa ostvaruje u teškim, odnosno neravnopravnim, uslovima nije najvažnije. U procesu koji je započeo i koji se nastavlja važno je postepeno podriivanje svesti razvijenog Zapada koja se smatrala jedinstvenim modelom, namećući svoju civilizaciju kao pravu civilizaciju, ceneći narode drugih delova sveta po meri svojih vrednosti, gledajući ih i videći ih samo kroz sopstvenu ideološku rešetku.

Evo kako je Bandung zazvonio na opasnost, u završnom dokumentu sa afro-azijske konferencije, 24. aprila 1955:

„Afro-azijska konferencija je svesna činjenice da je postojanje kolonijalizma u brojnim delovima Azije i Afrike, bez obzira na oblik u kojem se javlja, prepreka ne samo kulturnoj saradnji, već i razvoju nacionalnih kultura. Neke kolonijalne sile su uskratile svojim kolonijalnim podanicima elementarna prava na obrazovanje i kulturu što onemogućuje razvoj ličnosti, a takođe kulturnu saradnju sa drugim narodima Afrike i Azije. Ovo posebno važi za Tunis, Alžir i Maroko, jer je ukinuto osnovno pravo tih naroda da uče sopstveni jezik i kulturu. Slična diskriminacija se primenjuje protiv Afrikanaca i obojenih naroda u nekim delovima afričkog kontinenta... Konferencija osuđuje takav stav prema osnovnim ljudskim pravima... kao vid kulturnog tlačenja.”

Iznenaduje i budi zadovoljstvo što su, od svog prvog krika revolta i odbijanja, nerazvijene zemlje naglasile pravo na kulturu, razvoj kulturne osobenosti, kao i što su pozvale na međusobnu kulturnu saradnju. I odatle je mogla da se rodi solidarnost u borbi, čijih smo najvećih manifestacija bili svedoci za poslednjih četvrt veka koliko već traje istorija nesvrstanosti. Na njene etape treba podsetiti.

⁹ Zalsta postoji jedan kolonijalni rečnik koji se menjao tokom prošlog stoleća: „pre nego što su bili nerazvijeni ovi isti narodi 'divljaka' iz 18. veka bili su 'niža rasa' u vreme Žila Ferija (Jules Ferry), kasnije u početku OUN 'zaostali'. Oni su takođe bili — a neki i ostaju u francuskoj ustavnoj terminologiji — oni 'preko mora', što znači da i geografija može da funkcioniše u jednom smeru i označi razliku i superiornost u glavnim tačkama” Iv Beno (Yves Benot): *Šta je razvoj?*, Maspero, 1973, str. 12. Vidi, takođe, u vezi sa dvosmislenošću „nerazvijenosti”, Iv Lakost (Yves Lacoste): *Geografija nerazvijenosti*, PUF, III izdanje, 1976.

BANDUNG 1955: Tito iz Jugoslavije, Gamal Abdel Naser iz Egipta, Nehru iz Indije i Sukarno iz Indonezije, staju na čelo pokreta koji želi da uzdigne Treći svet iz sukoba rođenih u II svetskom ratu. Cilj njihovog pristupa bilo je stvaranje „nesvrstanosti” kao faktora mira sposobnog da pomogne zemljama Trećeg sveta da se oslobode kolonijalne vlasti i da stvore svoju nezavisnost.

BRIONI 1956: na inicijativu Maršala Tita iz Jugoslavije, ideja o pokretu nesvrstanih počinje da se otelotvoruje. Pokret se naziva „aktivnim neutralizmom”, izvan sistema „blokova”, i reafirmiše tezu o miroljubivoj koegzistenciji.

BEOGRAD 1961: prvi samit pokreta koji je utvrdio kriterijume nesvrstavanja. Učestvovalo je 25 zemalja. Upućen je poziv „dvojici velikih” da nađu miroljubivo rešenje za svoje razlike i doprinesu ekonomskom i društvenom razvoju manje razvijenih zemalja.

KAIRO 1964: na sastanku su 44 zemlje. Usvojen je program za mir i međunarodnu saradnju, u kojem se insistira, kroz 11 poglavlja, na zajedničkoj dogovornoj akciji u oslobađanju zemalja koje su još pod kolonijalnom dominacijom, kao i na neophodnosti kulturne, naučne i obrazovne saradnje. Ovaj „Program za mir i međunarodnu saradnju” prvi je značajan dokument pokreta nesvrstanih.

LUSAKA 1970: prisutne su 54 zemlje: vitalnost pokreta raste. Konferencija u Lusaki se održava na granici zemalja aparthejda. Nesvrstani tu usvajaju izuzetno važan dokument: „Deklaraciju o miru, nezavisnosti, razvoju, saradnji i demokratizaciji međunarodnih odnosa”. U tom trenutku to je bila moralna podrška partizanima u portugalskim kolonijama.

ALŽIR 1973: četvrti samit nesvrstanih. Prethodila mu je specijalna konferencija ministara inostranih poslova u Džordžtaunu, koja predstavlja odlučujući zaokret, na konceptualnom planu, u pokretu nesvrstanih koji napušta raspravu o milosrđu da bi zahtevao pravdu i jednakost, optužujući velike sile za monopol odlučivanja za ceo svet. Na ovom samitu učestvovao je rekordan broj od 75 država, a predsednik Huari Bumedijen je zahtevao novi ekonomski poredak u svetu da bi se „pobedile beda, bolest i nesigurnost”.

KOLOMBO 1976: Usvojene su tri značajne deklaracije: politička, ekonomska i deklaracija o programu saradnje. Usvojene su i 32 rezolucije. Podvučimo, pre svega, iz govora Maršala Tita, ovaj stav: „narodi se odlučno suprotstavljaju različitim doktrinama i pokušajima da se stvore

interesne sfere i odbijaju da im se za sopstveni razvoj nameću različiti modeli izvana'.

HAVANA 1979: Prisutno je 95 nacija (odnosno 1,5 milijarda stanovnika naše planete). Vrlo politička, odnosno politizovana, ova konferencija je ponovo potvrdila osnovne principe pokreta: borbu protiv politike velikih sila ili blokova, protiv aparthejda, rasizma i cionizma, imperijalizma i kolonijalizma, protiv svih vidova agresije, okupacije, dominacije, mešanja ili strane hegemonije. Samit je, uz to, zatražio povlačenje stranih trupa i ukidanje vojnih baza, poništenje ugovora koji dopuštaju uspostavljanje baza ili dovođenje trupa, i podsticanje ekonomske saradnje među nesvrstanimima.

Činilo nam se neophodnim da se podsetimo etapa tog dugog puta nerazvijenih zemalja jer one omogućuju da se tačno utvrdi postepeno sazrevanje duha i pokreta nesvrstanih za horizontalnu saradnju, koja bi trebalo da bude neophodna posledica njihovog odbijanja bilo kakve hegemonije blokova. Činilo se, u stvari, da klima pokreta nesvrstanih može doprineti kulturnoj saradnji među zemljama-članicama. Po našem mišljenju, razlozi su sledeći:

- 1) Što je najbitnije, uočeni su osnovni problemi, počev od zajedničkog porekla (dominirajući svetski kapitalistički sistem) koji je stvorio identične ili slične situacije u svim nesvrstanim zemljama (nerazvijenost, kulturna ekstraverzija...)
- 2) Svest da bezbednost svake pojedine zemlje iz godine u godinu biva „ugrožena” (ili postaje nesigurna) povećanjem vojne moći velikih sila. Stoga postoji svest o individualnoj slabosti koju svi dele.
- 3) Nedvosmislena kolektivna rešenost da se stvori front suprotstavljen hegemoniji i imperijalizmu industrijski razvijenih zemalja, kao i da se izmeni međunarodni ekonomski i kulturni poredak, utvrđen bez učešća zemalja ove grupe i štaviše protiv njihovih interesa.
- 4) Svest nesvrstanih da, u stvari, predstavljaju realnost s kojom se računa (preko milijardu i po stanovnika Zemlje) i da imaju političku i ekonomsku moć da kažu svoju reč (zemlje OPEC su to uverljivo pokazale, „Grupa 77” ne može danas da se ignoriše na nekim međunarodnim instancama).
- 5) U dalekoj perspektivi grupu nesvrstanih možemo shvatiti kao treću realnost u savremenom svetu. Ne više marginalna, ili realnost koja se može svesti na marginalnu, već treća sila koja će relativizovati dvojstvo koje je trenutno pok-

retač sveta i transformisati odnose snaga na Zemlji u trougao, možda jednokraki, ali svakako ne sa istim centrom.

6) Politička želja za kulturnom saradnjom postoji i izražava se od pripremnih sastanaka do danas.

Na osnovu ovoga i sentimentalno političkih, ekonomskih i kulturnih razloga može se predvideti saradnja između siromašnih zemalja prilično sličnih društveno-kulturnih i ekonomskih uslova. To je ono što nazivamo horizontalnom saradnjom među nesvrstanim zemljama. To je, takođe, ono što se naziva tehničkom saradnjom među zemljama u razvoju čije principe i filozofiju želimo ukratko da izložimo.

Reč je o jednom skorašnjem projektu koji zahteva solidarnost siromašnih i individualnu i kolektivnu autonomiju država Trećeg sveta: „Tehnička saradnja zemalja u razvoju” (Coopération technique entre pays en développement) (CTPD). Zahvaljujući ovom projektu trebalo bi da se stvori most preko „Juga” kako bi se oslobodile nepoznate stvaralačke snage dve milijarde ljudi, koji i do danas često nisu imali drugu alternativu do da se pokore stranim centrima odlučivanja.

U 1977. godini grupa planera, teoretičara, stručnjaka, rukovodilaca koji se bave razvojem iz celog sveta usvojila je, u okviru pripremnog sastanka Konferencije UN o tehničkoj saradnji, Kuvajtsku deklaraciju. U toj deklaraciji CTPD se smatra glavnim elementom novog međunarodnog poretka, „reč je o svesnom procesu, sistematski i politički motivisanom, čiji je cilj stvaranje mnogobrojnih veza između zemalja u razvoju... Tehnička saradnja zemalja u razvoju može da bude olakšana ili, naprotiv, otežana, ali ni u kom slučaju ne bi trebalo da bude zaustavljena”. Uz to, kaže se dalje u deklaraciji, ukupan i stalan razvoj mora imati oslonac u potencijalima samih nerazvijenih zemalja i u slobodnom izboru, na svim područjima: u privredi, nauci, tehnici.

Koncept CTPD zasniva se na tri velika načela:

— *Volja* za raskidom s prošlošću. Prema Kuvajtskoj deklaraciji, „treba preorijentisati multilateralne i bilateralne programe tehničke pomoći klasičnog tipa i njihovu praksu, menjajući iz korena ugao pod kojim im se pristupilo i pod kojim su zaključeni.

— *Sposobnost* da se formulišu nova strategija i nova politika uz optimalno korišćenje svih raspoloživih izvora u cilju oslobađanja kreativnosti miliona ljudi.

— *Jačanje pregovaračke moći* Trećeg sveta u okviru svih velikih usaglašavanja našeg doba, oslanjanjem na skladno uspostavljenu celinu.

Oživotvorenje ovih principa treba da omogućí ostvarenje sledećih ciljeva:

- 1) Unapređenje intelektualnih i stvaralačkih snaga samih zemalja u razvoju kako bi se našla rešenja za probleme razvoja.
- 2) Unapređenje i jačanje sposobnosti u nacionalnom okviru i šire među zemljama u razvoju, razmenom iskustava, deobom i zajedničkim korišćenjem resursa i razvojem njihovih dopunskih kapaciteta.
- 3) Insistiranje na sposobnosti identifikacije i zatim rešavanja problema razvoja.

Da bi se uklonile sve dvosmislenosti istaknimo da takav postupak, takav pristup saradnji, ne isključuje otvaranje prema spoljašnjem svetu. Međutim, strategija razvoja zemalja Trećeg sveta ne bi trebalo da zanemari stare tokove razmene. CTPD bi otud mogao efikasno, u okviru traženja novog poretka, da doprinese sučeljavanju ravnopravnih partnera.

Uprkos svemu, treba priznati da je lakše smisliti program uzajamne saradnje, smisliti i usvojiti ambicioznu „deklaraciju”, čak revolucionarnu, nego je ostvariti u praksi.

Kakve god da su perspektive koje zemljama Trećeg sveta nudi CTPD, osnovne zadatke treba da obave one same. U okviru koncepta — sadržina CTPD i njena realizacija — potrebno je da se ustanove delotvorne veze.

Stoga, usvajajući principe i globalne ciljeve CTPD na specifičnom polju kulturne saradnje među zemljama Trećeg sveta, mi ćemo nastojati da utvrdimo jedan broj oblasti u kojima bi se takva saradnja mogla konkretizovati, kao i da ukažemo na akcije koje treba preduzeti.

Oblasti kulturne saradnje nesvrstanih zemalja

Izgleda da su same nesvrstane zemlje već označile oblasti ove kulturne saradnje. Velike konferencije u Bandungu, na Brionima, u Beogradu, već su ih sugerisale. Već na prvom samitu nesvrstanih u Kairu 1964. izričito je preporučena kulturna i naučna saradnja, kao i saradnja u oblasti obrazovanja. Kultura, nauka i obrazovanje kao tri poluge razvoja, tri preduslova uspeha borbe nesvrstanih i, stoga, tri prioriteta područja saradnje.

Na području kulture nalazimo se u tokovima koji su bili, a i danas su neprekidno naši, koje obeležava saznanje da je borba za razvoj pre svega želja da se prekine pupčana vrpca koja

povezuje siromašne zemlje sa dominantnim metropolama. Kako su ove zemlje dugo bile pod dominacijom, kultura je ta koja povezuje narode koji su izgubili identitet. „Pojam 'kultura' ima za jedan narod isto značenje koje ima pojam 'ličnost' za pojedinca. Biće obdareno ličnošću uspeva da se postavi prema drugima, ono obeležava svoje mesto, ono je u odnosu na svet kompaktno, nepropustljivo.”

„...Bez ovog kulturnog identiteta grupa gubi svoje težište i svoju istinsku moć odlučivanja. U tom smislu zajednička kultura za jedan veliki broj, ako je dinamična i koherentna, istovremeno proživljena i doživljena, može da predstavlja kompaktno polje u igri političkih sila.”

Nesvrstane zemlje su, bez sumnje, ostvarile političku personalnost, bar kao grupa. Saradnja za koju se ovde zalažemo trebalo bi, prema onome što je već rečeno, da se uspostavi uz pomoć opšteg i originalnog kulturnog projekta. Kako je to moguće?

Pre svega, ne bi bilo ni originalno ni dosledno da se u okviru nesvrstanih susretnu hegemonistička praksa (protiv koje se inače vodi borba), netrpeljivost, oholost jednih prema drugima što označava nametanje sopstvenih modela, diskvalifikacija specifičnih kulturnih razlika. Tačnije rečeno, kulturna diskriminacija, koju je osudio Bandung, treba danas da bude korigovana kolektivnom akcijom nesvrstanih. U tom pravcu preporučio bih sledeća polja akcije:

1) Program *socio-istorijskih studija* koji bi omogućio da se identifikuje nacionalna kultura svake zemlje. To bi bio podsticaj (čiji bi se modaliteti utvrdili) naporima koje bi preduzela svaka zemlja, pojedinačno, unutar sopstvenih granica, s ciljem da otkrije vlastitu prošlost, da obnovi svoju kulturnu baštinu, da obezbedi njeno očuvanje i vrednovanje, da stekne svest o sopstvenom kulturnom identitetu, što će toj zemlji omogućiti da se postavi kao „subjekt” u pokretu nesvrstanih. To mi se čini osnovnim jer interakcija različitih kultura u grupi prevashodno od toga zavisi, a s tim i ravnopravni dijalog kojim će se partneri u nesvrstavanju, izbegavajući tako slepo povezivanje jednih iz druge, solidarno identifikovati u projektu izmene sopstvene situacije i svevetskog poretka.

2) Akcioni plan nesvrstanih u oblasti kulturne difuzije. Tu uključujem informaciju i njene posledice. Izgleda mi potpuno logično da nesvrstane zemlje mogu da se dogovore o zajedničkoj politici:

a) u oblasti izdavaštva (podsticaj proizvodnji, izdavanju i širenju knjige po pristupačnoj ceni, u cilju razvijanja ukusa čitalaca);

b) u oblasti vizuelnih medija (fotografija, dijasporama, kinematografije i slično) što bi omogućilo svim zemljama da se upoznaju sa stvarnošću specifičnom za svaku od njih;

c) u oblasti razmene umetničke (umetnička dela, izložbe, pozajmice između muzeja, razmena umetnika i njihovih dela...); ova razmena, čije modalitete prvenstveno treba da utvrde partneri, značajno bi doprinela uzajamnom razumevanju. Dopustiću sebi da ovde dodam, da se izuzetno poverenje može ostvariti ako bi, u ime nesvrstavanja, zemlje koje poseduju tuđa kulturna dobra, pristale da ih vrate prvobitnim vlasnicima;

d) oblast informisanja bi trebalo da ima prioritet u saradnji među nesvrstanimima s obzirom da su gotovo sve ove zemlje u jarmu pet-šest velikih međunarodnih novinskih agencija. Obuka tehničara i stručnjaka za obradu i širenje informacija treba da bude povlašćen predmet bilateralnih sporazuma. Specijalni programi o pokretu nesvrstanih omogućili bi veće mobilisanje ljudi za ostvarenje utvrđenih ciljeva. Nesvrstani bi morali da zahtevaju pravedniju raspodelu frekvencija i talasa.

Kada je reč o *naučnoj saradnji*, u pitanju je, pre svega, naučno i tehnološko istraživanje. Cilj bi trebalo da bude razvijanje i umnožavanje sopstvenih stvaralačkih sposobnosti, korišćenje znanja, stvaranje i obogaćivanje umetnosti. Ovo se ne može zamisliti bez stvaranja institucija (u svakoj zemlji ili za grupu susednih zemalja) neophodnih za naučni rad, diktiran pre svega problemima sredine. Treba prestati sa pasivnim konsumiranjem tuđih znanja i tehnika. Mogu se navesti brojni zadaci u ovoj oblasti: istraživanja prirodnih bogatstava (npr. Sunčeve energije), bolesti specifičnih za određena područja („tropske” bolesti), farmakološke prakse (tradicionalna farmakopeja u Africi), itd.

Pogibeljno iskustvo međunarodne naučne i tehničke saradnje, tokom poslednjih godina, potvrdilo je da je korisnije unapređivati novatorstvo i izume polazeći od primene i postepenog usavršavanja lokalne tehnologije nego prilagodavati uvezenu tehnologiju specifičnim potrebama nerazvijenih zemalja „transferom tehnologije”⁷⁾. Otuda je važno da saradnja u okviru grupe nesvrstanih bude usmerena ka:

1) unapređivanju i vrednovanju tradicionalnih tehnologija u svakoj zemlji, a naročito *zanatske i agrarne tehnologije*;

⁷⁾ Razgovor u Monroviji o perspektivama razvoja Afrike do 2000. (Monrovija 12–16. februar 1979) predložio je da se iz međunarodnog rečnika odlučno odbaci izraz „transfer tehnologije”. OUA: *Kakva Afrika u 2000?*, IIES, Ženeva, 1979, str. 21.

2) stvaranju institucija ili centara za tehnološke studije u Trećem svetu, nezavisnih od tehnoloških centara u metropolama. Sistematskom popisivanju tehnoloških postupaka u svakoj zemlji, koje bi omogućilo horizontalnu razmenu, što bi doprinelo međusobnom obogaćivanju potreba i potencijala svake zemlje.

3) Program razmene između univerziteta u svetu nesvrstanih: razmena predavača i studenata da bi se upoznala specifična iskustva i doprinelo — bez klasičnog, često neefikasnog odnosa između stranaca-stručnjaka i nacionalnog „dobrog deteta” — praktičnim rešenjima konkretnih problema zemlje u kojoj se nalaze. Pomenuta vrsta razmene odnosi se i na fundamentalna i na primenjena istraživanja, kao i na tehnološke inovacije.

Na polju obrazovanja osnovna briga zemalja Trećeg sveta trebalo bi da bude podsticanje „iskustava koja teže da razviju kreativnost i inovatorski duh”. Kulturne i socijalne razlike između zemalja, posebno u ovoj oblasti, diktiraju određene mere na nivou svakog partnera: čovek se obrazuje u posebnom kontekstu, u funkciji preciziranih ciljeva. Ali to već ukazuje na preusko viđenje savremenih problema, na nemar ili nepoznavanje dinamike savremenih međunarodnih odnosa, na srodnost sa mediokritetskim politikom koja se sastoji u primenivanju jednog vida izolacionizma za koji se veruje da može da zaštiti određeni kulturni identitet, određeni sistem obrazovanja i izabrani razvoj.

Izgledalo je najpre da u grupi nesvrstanih ne postoje takva ostrvca za opečene. Ipak, treba svakako i dalje biti na oprezu. S druge strane, preporuka koju je dao UNESCO, da se „podstiče uvođenje u školske programe tečajeva o savremenim problemima u svetu i da se ti tečajevi postave u pravi odnos prema istoriji prošlosti i zamisli budućnosti”⁸⁾, treba, takođe, da nađe svoju primenu u okviru pokreta nesvrstanih.

Pošto sam već dao predloge za oblasti kulture i nauke, jednostavno predlažem da u oblasti obrazovanja nesvrstane zemlje stvore program obuke nastavnika.

Umesto zaključka

Umesto zaključka, i sasvim kratko, moram najpre da ponovim početna pitanja: da li je poželjna i moguća kulturna saradnja nesvrstanih zemalja? Koje su njene perspektive i njena svrha?

⁸⁾ UNESCO: *Svet u budućnosti, Razmišljanja o novom međunarodnom ekonomskom poretku*, Unesco, Pariz, 1976.

Da, kulturna saradnja je moguća, i ne samo što je poželjna ona je, izgleda, neophodna za vitalnost i unutrašnju koheziju pokreta, jer kultura će biti mesto osnovnih, bitnih i trajnih sporazuma koji će garantovati međunarodno sporazumevanje. „Kultura je upravo područje izbora na kome može doći, ako ne do sinteze suprotnih ili kontradiktornih aspiracija i ideologija, ono bar do njihovog uzajamnog poštovanja, miroljubivog sučeljavanja i čak do njihovog približavanja u akciji” — Zak Rigo (Jacques Rigaud).

Upravo to približavanje kroz delanje, koje se može postići samo solidarnom akcijom, smatramo svrhom kulturne saradnje među nesvrstanim zemljama kako bi ovaj pokret „prezrenih na svetu” danas učestvovao u zemaljskoj, a sutra u sveljudskoj civilizaciji. Ali zar sutra nije već danas?

(Prevela s francuskog VESNA MOSTARICA)

